

זה קרוב יותר למציאות, היות וכך המקורות מעידים על איתמר שהוא שירת בכהונה 48 שנים. בעוד שעלייתו של גוי עז פנים חלה בש' 6 לעזוי בן איתמר, הרי בסה"כ 54 שנים. אם בואו של איתמר לשכם אירע בש' 1205/6, מתאימים התאריכים לעליית המונגולים.

שמו של איתמר ידוע לנו גם מתשקלים של ספרית-תורה עתיקים, כגון ספר-תורה של הספרייה הלאומית בירושלים (5).

האבן היתה שייכת, כנראה, לבית-הכנסת השומרוני, שמקצתו נחרב בחורף שעבר מפאת הגשמים. כפי שהוכחתי כבר במאמרי: גנוי שומרון⁶, נבנה או תוקן בית-הכנסת הזה, בידי אבג'ונה, דהיינו, לאחר צלחא אדין האיובי. בבוא איתמר בן עמרם הכהן מדמשק לשכם כבר עמד, איפוא, בית-הכנסת הזה על מכונו. ייתכן שהכהן איתמר אשר עלה מדמשק קבע את האבן הזאת ליד המבוא, או שיקע אותה במזווה, ורשם על האבן את הפסוקים הנ"ל בתוספת שם כותבם.

ניתוח הכתובת כלעיל נותן, איפוא, בידינו תעודה נוספת להשלמת ידיעותינו על השומרונים בתקופה האיובית, לאחר שחרורה של ארץ-ישראל מידי הצלבנים.

(5) ר' ספר השומרונים, ע' 191 ואילך.

(6) ר' סיני כסלו-שבת תש"ב, ע' ק"א.

כתובת של התקופה האיובית מבית-חאנון*

מאת יגאל סוקניק

בית-חאנון, הוא כפר במחוז עזה (מסומן במפה הממשלתית 1:100000, גליון 11, 106106) (1). בכפר מסגד הנקרא עתה: *جامع النبي حانون*. המסגד כולו חדר בעל כיפה,

(*) כתובת זו נכללה בעבודת הגמר שהגשתי לפרופ' ל. א. מאיר לשם קבלת התואר M. A. העבודה הנ"ל דנה בכמה עשרות כתובות ערביות מארץ-ישראל שהטבעות מהן נמצאות בבית-הנכות של ממשלת ארץ-ישראל.

חובה נעימה אני רואה לעצמי להקדיש את הרשימה הזאת ליובלו של פרופ' מאיר, כי עבודה זו, החל בבחירת הנושא עצמו וכלה בהדרכה בלתי-פוסקת בשעת העבודה, נעשתה בעזרתו של פרופ' מאיר שניתנה בלא ליאות ובסבלנות רבה. תהיה רשימה זו אות מצער להבעת תודתי לו.

בהזמנות זאת רוצה אני להביע את תודתי למנהל מחלקת העתיקות מר המילטון על הרשות שנתן לי לטפל בכל החומר הנמצא בבית-הנכות והקשור אל הכתובות, וכן על הרשות לפרסם את הכתובות עצמן. כמו-כן חייב אני להודות לד"ר בן-דור ומר שויג על עזרתם הרבה בשעת עבודתי בבית-הנכות. באופן מיוחד רוצה אני להודות למר אבי-יונה - שלא ספק עמל וטרח מעצמו בעזרתו ובעצותיו, ועזר לי הרבה בבקיאותו הרבה בבליוגרפיה הקשורה בנושא; וכן נתונה תודתי לה' ש. ייבין וא. בן-חורין על כמה הערות חשובות שהעירוני בשעת הגהת המאמר. - כלם יעמדו על הברכה.

(1) דברר תיאור כללי של המקום ר', *SWP Memoirs* III, pp. 233; 247. המסגד והכתובת

אינם נזכרים שם. לעומת זה מצוי תיאור קצר של המסגד בספרו של Guérin, *Judée* II, p. 175.

בנוי אבנים גסות ושחוקות. מצפון לבניין ובנסמך אליו שני חדרים בעלי קימור מצולע. הכניסה אליהם מצד מזרח. הכתובת חקוקה בלוח שיש, הקבוע מעל משקוף הכניסה למסגד, מצד צפון. מידות הכתובת לפי ההטבעה 70 x 34 ס"מ. חמש שורותיה חרות בכתב נסחי איובי קורסיבי (2) חריתה גסה: נקודות דיאקריטיות מצויות כמעט במילואן; סימני תנועות מעטים. אין סמנים אחרים. קו דק מאוד מבדיל בין השורות. הכתובת בכללה נשתמרה יפה. הפינה הימנית העליונה חסרה (מכוסה כנראה בטיח) (ר' לוח ז', ציור 1).
וזה לשונה:

- 1 [بسم الله الرحمن الرحيم] إِنَّمَا يَعْمُرُ
مساجد الله مَنْ آمَنَ بالله واليوم الآخر وأقام
الصلاة [(כך!)] وآتَا (כך!)]
- 2 [الزكوة. أم] ر [بأنشاء] هذا المسجد المبارك
الامير الاجل الاسفهلار الكبير الغازي
المجاهد المرابط المتأخر
- 3 شمس الدين سنقر المهماندار كان الملكي
الكامل العادل عند كسرة [(כך!)] الافرنج -
خذلهم الله - بيت حانون
- 4 يوم الاحد النصف من ربيع الاوخر
[(כך!)] سنة سبع وثلاثين [(כך!)] وستماية
وسمَّاه مسجد النصر وعنده من استشهد من
اصحابه
- 5 في الوقعة. عمره ابتداء وجه الله رحم الله
من قراه ودعا له بالرحمة والمغفرة وجميع المسلمين
والكاتبه الفقير الى الله محمد بن حمدان ابن
عقيل الانصاري كاتب (?).
1. — החלק הימני חסר. נראות האותיות האחרונות של الرحيم. יש די מקום
שהשלמת כל הבסמלה.
- המלה الصلاة כתובה ב-alf ולא בצורה הרגילה الصلوة. ה-ה משושטשת מאוד
וכתובה מעל ה-ל. ה-ו הכתובה בסמוך ל-ל הני"ף שייכת למלה ואת (כך!) הבאה אחריה.
שוי 2. — החלק הימני חסר. יש מקום לשלוש מלים בקירוב. המלה הראשונה
מוכרחה להיות الزكوة כהמשך לשורה הראשונה. משתי המלים אמר بإنشاء נראים ה-ר
של אמר וה-א השנייה של بإنشاء.
- שוי 2-3. — اسفهلار — מלה פרסית המרכבת מהמלים اسپه — צבא, ו-سالار —

ראש. היא מצוייה בכתובות גם בכתיב: 'اصفسلار' 'سپسلار' 'سپسالار וכיו"ב. תואר זה מקביל לתואר ג'יניראל היום, והיה אחד הגבוהים בדרגות הפיקוד האיובי (3). סדר תארו של סנקר, כפי שהם רשומים בכתובת, דומה לסדר תאריהם של אמירים אחרים באותה דרגה צבאית (4). — שמש א-דין סנקר — על האיש עיין להלן (5). המהנדאר קאן — בדרך-כלל נהוג לכתוב את תואר התפקיד שמיצא האיש לפניו בלי קאן (לשעבר); אולם גם צורה זו מצוייה בכמה כתובות אחרות (6). الملکي الکاملی العادلی — אף-על-פי שאין אנו יודעים את תולדות חייו של סנקר זה, ברור שמכוון כאן ל-المدل השני, הואיל ובתקופת המאורע היה סנקר בשירותו (635 — 637 להג' = 1238 — 1240 לספה"ג), כלומר, לפני-כן היה בשירות الملك الکامل ناصر الدين محمد (615 — 635 להג' = 1218 — 1238 לספה"ג). במקרים כאלה נהוג בכתובות הערביות לכתוב לראשונה את שם המלך שבימיו נכתבת הכתובת ולאחר-מכן את שם המלך הקודם. הכתובת הנדונה היא דוגמה נוספת לצורה בלתי-הרגילה, שבה נכתבות זיקות ההשתייכות (relatifs d'appartenance) בהתאם לסדר הכרונולוגי של שירות האמיר (7). — كسرة הושמט כאן קו אחד של ה-ס בגלל טעות החקק. ש' 4. — الآخر — החקק חרת לכתחילה الاول ואחר-כך שינה זאת בעצמו. ה' וה-ל עודן נראות. — وسماء (8) مسجد النصر — בניין מסגדים במקום הנצחון ולזכרו — מנהג שכיח למדי (9). שמו של המסגד היום, א-נבי חאנון, מוכיח כי השם, אשר קרא עליו סנקר, נשכח.

ש' 5. — قراه كاتبه — הכוונה לכתוב, כלומר, הכתובת הנקראת בערבית تاريخ (בלשון זכר). בקשת הרהמים גם על קורא הכתובת היא תופעה רגילה באפיגראפיה הערבית (10). שם כותב הכתובת נכתב בצפיפות רבה ונראה שלא חשב לכתחלה לכתוב את שמו. קריאת השם היא ברורה, אולם המלה האחרונה: קאב אינה יכולה להופיע בצורה כזאת בנפרד. במקרה זה היתה נכתבת السكائب. יש להניח שלאחריה היתה עוד מלה כגון الدرج או כיו"ב.

* * *

כפי שיתברר מיד הרי ערכה העיקרי של כתובת זו הוא באור שהיא מפגינה על כמה פרטים, הקשורים בקרב שנערך בין צבאות המוסלמים ונוסעי הצלב בשנת 637 להג' (= 1239 לספה"ג) (11).

(3) ר' Weill, *Les Bois* I, p. 9; וכן CIA, Eg. I, p. 452, n. 3; CIA, Eg. I, p. 640, n. 7; ZDPV XIX, S. 105; 107; p. 640, n. 7; ובעיקר CIA, AM, p. 64, n. 4.

(4) השווה בעיקר De Luynes, II, p. 194, n. 10; והוא חדין BIFAO XXX, p. 27; CIA, Eg. II, p. 639, n. 458; CIA, JH, No. 152; ZDPV XIX, S. 105-107.

(5) בדבר פירוש השם סנקר בכלל ר' S. M., עמ' 90 ואילך, הערה 126; על התואר שמש א-דין וזיקתו לשם סנקר ר' CIA, Eg. I, p. 378. — על שמש א-דין סנקר (אף הוא אספהסלאר) אחר ר' CIA, Eg. I, p. 733.

(6) ר' Van Berchem, *Notes, JA* XVIII (1891), p. 60; CIA, JV, p. 283; והם הערה 2; וכן *Ins. Ar. de Syr.*, p. 68.

(7) דוגמאות נוספות ר' (בסוף) L. A. Mayer, *QDAP* I (1931), p. 41, n. 1; ר' *Rép.* XI, No. 4039.

(9) ר' מקריזי, סלוך, הוצ' זיאדה, ע' 465, שו' 12-13, על הבניין שבנה ביברס בעין-ג'אלות. (10) ר' CIA, JV, No. 12; שם, ע' 40, הערה 2.

(11) ר' סלוך (זיאדה), ע' 292, שו' 6-9, ושם כתוב בטעות רبيع الاول במקום ربيع الآخر.

הקרב הזה שנערך בשנה הנ"ל ביום הראשון במחצית רביע השני (13 בנובמבר) נזכר ותואר בפרוטרוט בכתבי ההיסטוריונים הצלבנים⁽¹²⁾, וסוכם ועובד בעיקר בידיהם של ריריקט⁽¹³⁾, גרוסה⁽¹⁴⁾ ובמקצת סטיבנסן⁽¹⁵⁾. מעניינת העובדה, שאף-על-פי שקרב זה נסתיים בנצחון מוסלמי גדול, כמעט שאינו נזכר במקורות הערבים המודפסים⁽¹⁶⁾. הכתובת הנדונה בזה מוסיפה כמה פרטים חשובים בדבר הקרב הנדון, שלא הובררו במקורות ההיסטוריים; ולפני שניגע בהם, נתאר בקצרה את מהלך הקרב כידוע מן המקורות הצלבניים ומעיבודיהם של ריריקט וגרוסה.

בספטמבר 1239 הגיע לארץ חיל משלוח חדש של נוסעי צלב, שארגנו האפיפיור גריגוריוס הט'. בראש חיל המשלוח עמד תיאובאלד הד' מלך נאוארה⁽¹⁷⁾. הם החליטו לבצר ולבנות מחדש את אשקלון. ביום 4 לנובמבר תקפו בהצלחה שיירה מוסלמית גדולה ושללו שלל רב. ההצלחה המריצה אותם למעשה ההרפתקנות שגרם למפלתם ליד עזה. אחד ממנהיגי הצלבנים Comte Henri de Bar החליט על דעת עצמו להפתיע ולתקוף את החטיבה המצרית הראשונה שהגיעה לעזה, ושילפי השערתו הייתה עצמתה כ-1000 איש. הנרי דייבאר אסף סביבו כמה נסיכים ואבירים⁽¹⁸⁾, כ-500 פרשים בסדקהכל, ובסודיות תיכן את פעולתו. אולם הדבר נודע גם לתיאובאלד ולנסטיך של ברטן, Comte Pierre Mauclerc. שניסו למנוע את הנרי מלבצע את פשיטתו. אולם לשווא. הנרי יצא עם מרעיו בליל 11/12 לנובמבר כשהם רכובים, בדרך חוף הים לכיוון עזה. בחצות הגיעו לסביבת עזה, כשאשקלון מאחוריהם (כך במקורות). הרוזן מיפו גוטייה דייברין (Gautier de Brienne), שהצטרף אף הוא אל הנרי, יעץ לא להתקדם בלילה הלאה, בגלל קרבת האויב. הם נשמעו לעצתו ומבלי להציב כל משמרות, חנו בין החוליות וזללו וסבאו (בכתב-היד של רותלין מתוארת התנהגותם בפרטי פרטים).

מפקד הכוחות המוסלמים בעזה ששלח מרגלים וקיבל ידיעות מן הבידווים שבסביבה בעזרת מדורות, לא האמין למשמע אזניו בהגיע אליו התיאור על דרך חניית הנרי. הוא הקיף בשקט את הצלבנים, סגר בעזרת פרשיו את כל דרכי נסיגתם, ולאחר-מכן הסתער עליהם לקול תרועת חוצצרות וכלי זמר אחרים.

- (12) התיאורים המפורטים ביותר נמצאים בכתבי ארקלס, ע' 413 - 416; רותלין, ע' 538 - 549 (Historiens Occidentaux, R. H. C. II); ור' להלן, הערה 13.
- (13) R. Roehricht, *Geschichte des Koenigreichs Jerusalem* (1100-1291), Innsbruck, 1898; הוא מביא את רוב המקורות הנוצריים, ר' שם; וכן ר' Roehricht, *Beitraege zur Geschichte der Kreuzzuege II*, 1872, S. 28, Anm. 20.
- (14) R. Grousset, *Histoire des croisades et du royaume Franc de Jéru-* ר' salem III, Paris, 1936, pp. 379-383; התיאור שם מתבסס בעיקר על כתב-יד רותלין.
- (15) W. B. Stevenson, *The Crusaders in the East*, Cambridge, 1907, ר' ע' 317; וכן שם, הע' 1.
- (16) כמה שורות בספרו של מקריזי (ר' לעיל, הערה 10); וכן כמה שורות בספרו של אבו שאמה, ד'יל (קרי: ויל) א-תוצ'יין (קרי: רודחין), ע' 193 למעלה (R. H. C., *Hist. Orient.*).
- (17) על המסע הזה ועל הקע לקרב הנידון ר' ריריקט, שם, ע' 836 ואילך; גרוסה, שם, ע' 372 ואילך; וכן סטיבנסון, שם. כמו כן ר' (לפי התאריכים): R. A. C., *Hist. Occ. II*, p. 714.
- Analyse chronologique: 1239 A.D.*
- (18) ר' גרוסה, כנ"ל, ע' 379, המביא את הרשימה במילואה.

המהומה בקרב הצלבנים היתה גדולה. גוטייה די-ברייין, איש יפו, שהיה מנוסה יותר, יעץ לסגת מיד, כיוון שהפרשים הצרפתים לא יוכלו לכוחות המוסלמים בחולות. חלק נסוג יחד אתו, והנרי עם הנוטרים, שלא רצו לעזוב את חיל הרגלים נשאר להילחם. מתוך יאוש התחילו להסתער על צבא המוסלמים. כאן השתמשו המוסלמים בטכסיס נושן, החלו מתחפשים כנסוגים, וברחו לפנים הארץ. הצלבנים רדפו אחריהם, ואז נפלו בפחי המארבים, שהטמינו להם כוחות המוסלמים. לאחר קרב ממושך נהרג הנרי עם עוד אצילים רבים, כ-1200 איש (פרשים ורגלים) בסך-הכול. הרוזן אמלריך ממנופור נפל בשבי עם עוד כמה מאות איש, שהובלו מצרימה⁽¹⁹⁾. כאשר נודע הדבר לתיאובאלד באשקלון, יצא לרדוף אחרי חיל המוסלמים, ובזאת אילצם להרוג עוד כמה שבויים כדי להקל על-ידי-כך על נסיגתם⁽²⁰⁾. לאחר המפלה הזאת עזבו הצלבנים את ערי החוף בדרום ונסוגו עד עכו, וכתוצאה מכך הצליח אל-מלך אנאצר דאוד לכבוש את ירושלים⁽²¹⁾.

התיאור הנ"ל, שהוא תמצית הפרטים הבאים במקורות הצלבנים, מניח כמה בעיות שלא נפתרו, אך עתה עם גילוי הכתובת הנדונה אפשר לענות עליהן. הלא הן: א' שם המפקד שפקד על כל כוחות המוסלמים בשפלה; ב' שם המפקד שיחידתו הנחילה במישרים את המפלה לפרנקים; ג' המקום המדוייק שבו אירע הקרב. א' במקורות הצלבנים נרשם שמו של המפקד הזה בצורות שונות ובאופן מסורס למדי: Le Rocne; Rocneldin; Rocne Hieieup; Li Roiz de la Montaigne⁽²²⁾.

ריריכט⁽²³⁾ רצה לזהותו עם ר'פן. א-דין ביברס, הסולטאן לעתיד, אולם כבר הראה ון ב'ר שם בביקרתו על ספרו של ריריכט⁽²⁴⁾, שזיהוי זה הוא בלתי-אפשרי, הואיל וביברס היה עדיין צעיר מדי, ואף לא היה אז עדיין במצרים. ואן-ברשם לא הציע

(19) המספרים על ההרוגים והשבויים שונים במקורות; ר' ביחוד ריריכט, שם, ע' 842; הערות 4, 5, 6, 8, וכן Blochet בתרגומו למקריזי [ROL X (1903-4), p. 234]; הוא מביא שם בהערה 3 ציטט מתורגם מערבית מתוך: *Histoire des Patriarches d'Alexandrie*, pp. 395 sqq. ובו מספרים אחרים על השבויים וההרוגים. על הפרטים האחרים בציטט זה הקשורים לעבודתנו ר' עוד להלן. מקריזי (ר' לעיל, הערה 10) כותב: وفي يوم الاحد رابع عشر ربيع الاول (!) وقع بين الفرنج وبين العسكر المصري المقيم بالساحل حرب انكسر فيها الفرنج وأخذ [من الفرنج] ملوكهم واكنادهم وثمانون فارساً ومائتان وخسون رجلاً وصلوا الى القاهرة. وقتل منهم ألف وثمانمائة ولم يقتل من المسلمين غير عشرة. [ביום הראשון ארבע-עשר לחודש רביע הראשון (!) אירע קרב בין הפרנקים ובין הצבא המצרי המוצב בשפלה, ובו נחלו הפרנקים תבוסה, ונלקחו [מן הפרנקים] (בשבי) מלכיהם ורוזניהם ושמונים פרש ומאתים וחמשים רגלי, שהגיעו לקאהרה. ונהרגו מהם אלף ושמונה מאות, ומן המוסלמים נהרגו עשרה בלבד]. זיאדה בהערתו (שם) אינו מזהה את הקרב הזה עם המתואר במקורות הצלבניים כנראה בגלל הטעות בציון החודש (רביע הראשון)!

(20) ייתכן שזוהי אחת הסיבות לסתירות במספרי ההרוגים והשבויים.

(21) ר' ריריכט, ע' 843, הערה 5; וכן ע' 844; וגם יתר המקורות האחרים שציטטו לעיל.

(22) ר' R. H. C., *Hist. Occ.* II, p. 714: Analyse chronologique: 1239 A. D.

ריריכט, שם, ע' 840, הערה 3, המביא את כל צורות השם במקורות הצלבניים.

(23) שם, שם.

(24) ר' JA XIX (1902), p. 438.

זיהוי אחר, אולם העיר שהכוונה היא כנראה לאיזה אמיר ששמו רֶכְן־אֲדִין איוב (25). גרוסה, שקיבל את הנחת ואן בר שם שאין הכוונה כאן לסולטאן ביברס, ניסה להציע אמיר אחר, שאף שמו רֶכְן־אֲדִין ביברס והוא נזכר פעמיים אצל אבו אל־פִּיֶדָא (26), אולם ההצעה אינה מנומקת, והיא בגדר השערה בלבד.

והנה נראה לי, כי פתרון לשאלה הזאת יימצא בכיוון אחר. הקרב הנדון נזכר במקורות הערבים—מלבד מקריזי המאוחר—עוד במקור אחד, שהיה בן־זמנו של המאורע הנ"ל, והוא אבו שאמה, שמת בשנת 1267 (27).

הפסקה שבה מתואר הקרב, היא קצרה, ולרגלי חשיבותה אני מצטטה במילואה: *ثم دخلت سنة سبع وثلاثين وستماية وفي شهر ربيع الآخر يوم الاحد رابع عشرة (3) عشره) كانت وقعة الهيجاي مع الفرنج على غزوة وقتل ابن علكان (28) ואחר כן החלה שנת שש מאות שלשים ושבע, ובחודש רביעי השני ביום ראשון הארבעה־עשר (בו) נערך קרב אלהיג'אוי עם הפרנקים ליד עזה ובו נהרג אבן עלכאן.*

אבו שאמה קורא לכלל הקרב על שם איזה היג'אוי, שכנראה יש לחשוב אותו למפקד הכללי של הכוחות המוסלמים, ועדיין נשארת השאלה: מי הוא זה? וכיצד מתקשר שמו עם ה-Rocne (וכי"ב) הצלבני? והנה בחיבורו של מקריזי מוצאים אנו במקומות שונים את הידיעות הבאות:

א' בשנת 635 (29) *עמד אמיר בשם רكن الدين الهيجاي למרותו של אל־מֶרְךְ א־נאצר דאוד;*

ב' בשנת 636 (30) *מינה אל־מֶרְךְ א־עאדל אותו איש (وقدم عليهم الركن الهيجاي!) למפקד הצבאות בסאח';*

ג' בשנת 637 (31) *בחודש רביעי הראשון (כלומר חודש לפני הקרב הנידון) חזר אל־עאדל מצרימה לאחר אשר: بعث الركن (חסרה מלה) الهيجاي على جماعة لحفظ الساحل! (שלח את רכן אלהיג'אוי בראש יחידה לשמירת הסאחל).*

(25) ביחוד על סמך הצורה Rocne Hieieup.

(26) גרוסה, כנ"ל, ע' 378, הע' 1. חוץ מן העובדה ששמו רכן אֲדִין, והוא נזכר בקשר אל עזה כמה שנים לאחר־מכן, אין שום אסמכתה להצעת זיהוי זו: ר' אבו אל־פדא, ע' 122; 124 (R. H. C., Hist. Orient. II).

(27) ר' לעיל, הע' 15.

(28) מן הראוי לציין, כי A. C. Barbier de Meynard, בתרגומו לקטע הזה מעיר בהערה (שם): *Il importe de faire remarquer que le renseignement donné dans ce paragraphe par Abou Chamah ne présente, malgré la précision des dates, aucune authenticité. Nulle autre chronique (!) musulmane, à notre connaissance, n'en fait mention, et les deux noms de personnes cités, d'après notre seule copie, ne méritent pas plus de confiance. ולא ראיתי, אינה ראיה! המקורות הצלבניים והכתובת שלנו מראים שהפסקה הנ"ל בחיבורו של אבו שאמה נכונה היא לפחות במידה שהדבר נוגע בתאריך ובמקום הקרב, והערתו של המתרגם אינה מוצדקת.*— אישור נוסף לשני השמות הנזכרים שם אפשר למצוא במקום אחר: בחיבור *Histoire des Patriarches d'Alexandrie* (ר' לעיל, הע' 19) נזכרת בין שאר הדברים העובדה, כי מבין הערבים נהרג גם איש בשם *ابن خلکان*. וכך כנראה צריך לקרוא גם בחיבורו של אבו שאמה.

(29) ר' סלוך (זיאדה), ע' 258, שו' 2.

(30) ר' שם, ע' 282 למעלה; Bloche, ע' 312.

(31) ר' שם, ע' 289, שו' 15-16.

ד' באותה שנה בחודש ד'ו אל-קעדה (32) נאסר אל-היג'אוי ע"י אל-מלך א-צאלח ונשלח מצרימה. בשנת 639 אנו שומעים עליו שוב בקשר אל עזה (33). בשנת 643 נאסר שוב ונכלא במצודה (34).

כל האמור לעיל מתאים לחלוטים למסופר בספרו של אבו שאמה ובמקורות הצלבנים, ואפשר לקבוע בוודאות כי מפקדם העליון של כוחות המוסלמים, שהיה אחראי לקרב הזה היה ר'פן. א-דין אלטונבא (35) אל-היג'אוי (36).

ב' שמו של המפקד שפקד במישרים על היחידה שהנחיתה את המהלומה העיקרית ניתן לראות ספק בכתובת שלנו. אין אנו יודעים עליו שום דבר חוץ מן הפרטים שאפשר לשאוב מתוכה, דהיינו, שדרגתו היתה דרגת אספהסלאר; ששירת תחילה את אל-מלך אל-כאמל ולאחר מכן את אל-מלך אל-עאדל; שבהמשך הקאריירה שלו שימש כמהמאנדאר; ששמו היתה שמס א-דין סנקר (37).

הסיבה שבגללה אין למצוא פרטים במקורות הערבים על גינראל זה היא — כפי הנראה — אותה סיבה עצמה שבגללה כמעט שאין הקרב הנ"ל נזכר בהם. ג' לפי כל המקורות שהובאו לעיל נערך הקרב בסביבת עזה, בלי לציין את המקום המדויק. לפי המקורות הצלבניים נעצר הנרי בחצות הלילה בסביבת עזה בחולות. לפי המסופר בכתב-יד רותלין, התכוון לשודד למחרת היום את העדרים מעברו השני של ואדי עזה (1). רפרוף עין בלבד במפה דיו להראותנו, כי לא ייתכן להניח שעלה על דעתו של הנרי להתקדם לצד ואדי עזה, ולהניח מאחוריו את הצבא האיובי אשר חנה בחלקו בעזה. כוונת הסופר היא כנראה לוואדי הגדול העובר מצפון לדרום ומבדיל בין החולות ובין המישור והנקרא היום בחלקו הצפוני בשם ואדי א-צאפי (קרי: סאפי) ובחלקו הדרומי ואדי-אל-חליב. למעשה אפשר לראות במפה כי השטחים שממזרח לוואדי הזה נוחים למרעה, ועד עתה נקראים שם כמה שטחים בשמות כגון אל-מרג' וכיו"ב.

יודעים אנו לפי הכתובת שהמפלה היתה בבית חאנון; ולפי המסופר לעיל בכתבי ההיסטוריונים נוכח לנסות ולשחזר את מהלך המאורעות כלהלן: הצלבנים הלכו לאורך שפת הים, והגיעו אל קרבת בית-לאהיא כשני ק"מ צפונית-מערבית למקום. בין הגבעות המרובות בסביבה ההיא חנו בלילה. חילות המוסלמים — לאחר שקיבלו את הידיעה — הקיפום במשך הלילה, ובבוקר התקיפום. כאשר כבר נזכר לעיל, אומרים ההיסטוריונים הצלבנים כי אחר התקפת-הנגד הצלבנית העמידו כוחות

(32) ר' שם, ע' 299, שו' 12.

(33) ר' שם, ע' 310, שו' 7-10.

(34) ר' שם, ע' 321, שו' 18-19.

(35) כך רשום השם בחיבורו של מקריזי (ע' 310, שו' 7) וכן גם Blochet, ע' 349 (ROL X). בלושה רוצה לתקן את השם לאלטונבא (קרי: אלטונבא), הואיל ולדעתו אלטונבא אינה אלא צורתו המקוצרת של השם; ור' CIA JH, ע' 30 (לכתובת מס' 150); אולם, עי' עתה ל. א. מאיר, החומה השלישית, ע' 46, וביחוד הע' 3.

(36) המקור הצלבני האחר (והוא כמעט שאינו ידוע), ששמר על השם הזה כמעט במילואו הוא Phillipe de Novarre (באוסף, Genève, 1887, edit. G. Raynaud, *Gestes des Chiprois*, p. 119) הקורא למפקד האיובי בשם: Roquene Hegeui; נראה בעליל כי ששם Hegeui, אינו אלא טעות מעתיק במקום Hegeui (או כיו"ב)!

(37) ר' לעיל, הע' 5.